

सूर्य-चंद्र ज्याचे नेत्र

वेदांमध्ये विराट पुरुषाचे वर्णन अनेक ठिकाणी आलेले आहे. एक वर्णन असे आहे, “त्याला जाणणारांनी सांगितले आहे की त्याचे मस्तक स्वर्गात आहे, अंतरीक्ष ही नाभी आहे, चंद्र आणि सूर्य हे त्याचे नेत्र आहेत, आकाश हे त्याचे कान, तर पृथ्वी हे त्याचे पाय आहेत, इतका प्रचंड असूनही सर्व सजीव-निर्जीव प्राण्यांचा, वस्तूचा तो अंतरात्मा आहे.”

सूर्याचे कामच सर्व पाहण्याचे आहे. सगळ्या गोष्टी त्याला नीट दिसाव्यात यासाठी चंद्र आणि गती निर्माण केली आहेत. चंद्र म्हणजे आपल्याला आभाळात दिसतो तेवढाच नव्हे, तर जी जी गोष्ट प्रकाश परावर्तित करते ती म्हणजे चंद्र. अंतराळात असंख्य धुलीकण असतात. ते स्वतःभोवती आणि एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाण्याच्या गतीने प्रकाश परावर्तित करतानाच त्याला वाटसुद्धा करून देतात. हे धुलीकण म्हणजेसुद्धा चंद्रच. दिवसाचा प्रकाश आपल्या खोलीत येतो तो या असंख्य चंद्रांच्या साह्याने. त्यांच्यामुळे आपल्याला सकाळ-संध्याकाळच्या संधिप्रकाशाचे अद्भुत रोज पाहायला सापडते.

ज्ञानाचे तेज सूर्याच्या प्रकाशासारखेच प्रखर असते. त्याने आपले डोळे दिपतात. त्याची धगसुद्धा सहन होण्यासारखी नाही. सूर्याचा रोख वास्तव जसे असेल तसे प्रकाशात आणण्याकडे आहे, तर चंद्राचा भर त्याचे सौंदर्य खुलवण्याचा आहे. ज्या गुरुंचे वेदात अनेक जागी वर्णन येते त्यांना धीरपुरुष असे म्हटले आहे. ज्ञानाचे प्रखर तेज स्वतः झेलून आपल्या शिष्यांना त्याचे शीतल चांदणे तेच देऊ शकतात. निखळ सत्याला सामोरे जायला धैर्यच हवे. म्हणून धीर ही त्यांची पदवी आहे.

माता-पिता-गुरु हे चंद्राचे काम करतात. बालकाचे भावविश्व फुलविण्याचे कार्य करतानाच त्याला ज्ञानसुद्धा रुचेल आणि पचेल अशा स्वरूपात ते देतात. ते करत असलेल्या संस्कारांनी त्याचे मन आणि बुद्धी ही दोन्ही घडतात.

ज्ञानाचा मार्ग वस्तूच्याच्या धारेवर चालण्यासारखा खडतर आहे. तर भक्तीचा मार्ग शीतल चांदण्यात नहात वाटचाल करण्यासारखा आहे. ज्याचे अस्तित्व पावलोपावली जाणवते, ज्याच्या प्रेमाचा वर्षाव आपल्यावर सतत चालूच आहे, त्याच्या प्रेमाला आतून येणारा प्रतिसाद म्हणजे भक्ती. अंतिम टप्पा दोन्ही मार्गांनी गाठता येतो. ज्ञानदेवांसारख्या ज्ञानियांनी अंतिम साध्य

केव्हाच गाठले होते. दोन्ही मार्ग सत्य आहेत हे दाखविण्यासाठी त्यांनी भक्तीची कास केव्हाच सोडली नाही.

भगवान रामकृष्ण परमहंसांनी ज्ञान आणि भक्तीतला फरक समजावताना वानराच्या आणि मांजराच्या पिलांची उपमा दिली आहे. वानरीचे पोर स्वतःच तिला घडू पकडून ठेवते. तो ज्ञानाचा मार्ग आहे. कर्मकांडाचेही असेच असते. आपल्यालाच प्रयास करावे लागतात. पण मांजरीच्या पिलाला याची गरज नाही भासत. जिथून ते म्याँव करून आईला हाक मारील तिथे ती हजर होते. तो भक्तीचा मार्ग आहे.

तुम्हाला काय आवडेल ?

- भीष्मराज बाप
('मना सज्जना' या पुस्तकातून)